

TURZAI ERIKA ANNA

PhD hallgató, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, PPK, Neveléstudományi Doktori Iskola;
Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum

VINCZE BEATRIX

Dr. habil, egyetemi docens, Eötvös Lóránd Tudományegyetem,
Pedagógiai és Pszichológiai Kar

Generációk múzeumi tanulása: egy időskorúaknak szóló múzeumi képzőművészeti szakkör tapasztalatai

A múzeum kedvelt helyszíne az életbosszúig tartó tanulásnak (LLL) és jó lehetőséget nyújt az idősek számára a további fejlődésre. A felnőttek az 50-es éveiktől (válságok kora) megtapasztalják a határuikat, újragondolják céljait, szellemi motivációt keresnek. Később, a 60-as (nyugdíjas évek), majd 70-es évektől a számvetés korszaka következik, melyet a bölcsesség, a teljesség jellemző. E pszichés sajátosságok meghatározók a tanulási folyamatban. A több mint egy évtizedes múlttal bíró Kép-Alkotó Művészeti Szakkör tagjai elkötelezték a művészet iránt: több alkotóműhely tagjai, műveikkel kiállításokon mutatkoznak be és szakkörvezetőként tevékenykednek. A múzeumi szakkörbe az alkotótevékenység során való elmélyedés, az elméleti-gyakorlati tudás megszerzése, a közösségélmény miatt érkezőnek.

A tanulmány a képzőművészeti szakkör koncepcióját, működését mutatja be és az időskorúak tanulását vizsgálja. Célja feltárni, mi jellemzi és mennyiben tér el e generáció érdeklődése, motivációja más korosztályok adottságaitól, és ezáltal milyen eltérő oktatási stratégiát igényel. Az elemzés forrásai a szakkör programtervei, fotódokumentációja, digitális tananyagjai (videók), a résztvevők alkotásai, a szakkörvezető jegyzetei és személyes jelenlétén alapuló tapasztalatai; továbbá a releváns szakirodalmak. Az esettanulmány az írott források dokumentumelemzésére, a szakirodalom tartalom-elemzésére, a fotó-videóanyagok vizsgálatára épít; a megvalósítás tapasztalatait minőségi szempontok szerint, strukturáltan taglalja. A téma bemutatása hozzájárul az időskorúak múzeumbeszámolásának jobb megértéséhez, adaptálható és alternatív módszereket kínál a múzeumpedagógiai foglalkoztatásra.

Kulcsszavak: felnőttkori tanulás; művészeti nevelés; múzeumpedagógia; alkotóműhely

Generational Learning in Museums: Experiences from a Fine Arts Workshop for Older Adults

The museum is a popular venue for lifelong learning (LLL) and offers a great opportunity for older people to continue developing. From their 50s onwards (the age of crisis), adults experience their limitations, rethink their goals, and seek intellectual motivation. Later, in their 60s (retirement years) and then 70s, they enter a period of reflection, characterized by wisdom and completeness. These psychological characteristics are decisive in the learning process. The members of the Kép-Alkotó Art Club, which has been around for more than a decade, are committed to art: they are members of several creative workshops, exhibit their works at exhibitions, and act as club leaders. They join the club to immerse themselves in creative activities, acquire theoretical and practical knowledge, and enjoy the community experience. The study presents the concept and operation of the fine arts club and examines learning among older adults. Its aim is to explore what characterizes this generation's interests and motivations and how they differ from those of other age groups, and thus what different educational strategies are required. The sources of the analysis are the club's program plans, photo documentation, digital teaching materials (videos), the participants' creations, the club leader's notes and experiences based on his personal presence, as well as relevant literature. The case study is based on document analysis of written sources, content analysis of the literature, and examination of photo and video materials; it discusses the experiences of implementation in a structured manner from a qualitative perspective. The presentation of this topic contributes to a better understanding of how older adults use museums and offers adaptable and alternative methods for museum education.

Keywords: adult learning; art education; museum education; creative workshop

1. Bevezetés

A napjainkban megfigyelhető jelenségek, így az egyre idősödő társadalom, a gazdaságilag aktív kor felső határának kitolódása, a nyugdíjkorhatár emelkedése, mind azt eredményezik, hogy a felnőttkori tanulás korhatára kitolódik, az új képességek, új tudás elsajátítása élethosszig jelen van az ember életében. Egyre nagyobb szerepet kapnak azok a kulturális vagy oktatási intézmények, kezdeményezések, amelyek a *Lifelong Learning (LLL)*, és a *Lifewide Learning (LWL)* szolgáltatásban állnak (Kálmán, 2008; Vászárhelyi, 2009). A múzeum ezen elveket magáénak vallva nagy szerepet játszik a művészetet kedvelő és alkotni vágyó felnőttek, időskorúak fogadásában, oktatásában (Csimáné Pozsegovics & Takács, 2016). De mi jellemzi ezt a korosztályt és hogyan szükséges e korosztállyal foglalkozni?

Az aktív kor után tanulni vágyó felnőttek oktatásának feltétele a generáció sajátosságainak ismeretében rejlik. Megfigyelhető, hogy a felnőttkorúak a különböző életkorokban más és más pszichikai jellemzőkkel bírnak. Míg a fiatal felnőtteket (20-as évek) a pár- és pályaválasztás foglalkoztatja és aktivitásuk csúcán vannak, az életközépen járókat (30-40-es évek) már a stabilitás jellemzi. A 50-es évektől beszélhetünk a válságok koráról, amikor is a felnőttek megtapasztalják saját határaikat, újra-terveznek, újragondolják céljaikat és szellemi motivációt keresnek. Az időskor a 60-as évek közepétől számítható. A 60-as, 70-es évektől következnek a nyugdíjas évek, az öregség ideje, amely a számvetés időszaka, és egyben a bölcsesség, teljesség is jellemzi. A nyugdíjba vonulás azonban magával hozhatja a haszontalanság, feleslegesség érzését, ezért nagyon fontos az időskori aktivitás megtartása. A szellemi frissesség, a mozgékonyosság, a közösségek ereje mind mind támogatják az időskori kiteljesedést és az elmagányosodás elkerülését (Pöggeler, 1990, idézi Arapovics, 2009).

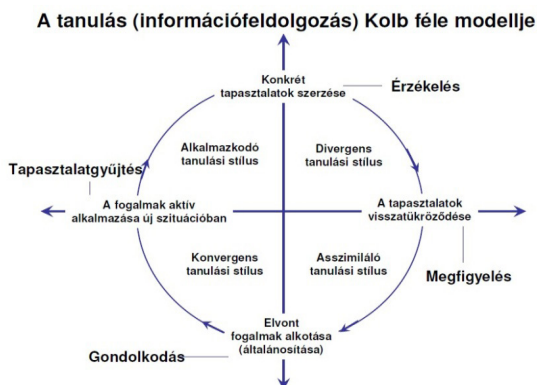
Az időskorúakat az ún. *intrinzik*, azaz belső, primer motiváció jellemzi. Helyzetüktől, szociális háttérüktől, egészségügyi állapotuktól függően más-más motiváltsággal tervezik életüket és keresik a kapcsolódási lehetőségeket. Ilyen motívációik a testi, szellemi frissesség megőrzése, a munkaerőpiaci reintegráció, az új ismeretek megszerzése vagy valamely képességük fejlesztése (például a korunkban nagyon is aktuális digitális kompetencia), illetve a szabadidő hasznos eltöltése. De jellemző motíváció a magány leküzdése, a közösségélmény keresése is (Kocsis, 2006; Bajusz & Jászberényi, 2013).

A tanulási folyamat függ az életkortól és a tanulás sikerességétől is. Különböző kutatások bizonyítják, hogy a különböző generációk eltérő módon tanulnak, viszont vannak közös tényezők. Kolb (Arapovics, 2009) szerint a tanulás folyamata ciklikus, amely négy lépcsőből áll:

1. a konkrét tapasztalat (vagyis az észlelés)
2. a gondolkodó megfigyelés szakasza (megfigyelés)
3. az absztrakt fogalomalkotás (gondolkodás)
4. az aktív kísérletezés (cselekvés szakasza)

A modell szerint a folyamat nem lineáris, így a tanuló személye különböző szakaszokat járhat be másoktól eltérő sorrendben, ütemben. A modell kiemeli a tapasztalati tanulás szerepét, melynek alapja a saját élmény, amelyre reflektálva, azt általánosítva, majd kísérletezve hasznosítják azt a tanulási helyzetekben (Kálmán, 2006). A folyamatot az 1. számú ábra részletesen bemutatja.

1. ábra. *A tanulás Kolb féle modellje* (Maróti A, 2005 idézi Arapovics M, 2009)

A tanulás hatékonysága azon is múlik, hogy milyen stílusban tanulunk. Koltai (2011) szerint különféle tanulási stílusokat tudunk megkülönböztetni, amelyek személyenként eltérőek lehetnek.

1. *Aktív típus:* a tanulás cselekvéseken alapul, az *új élmények* megtapasztalásán
2. *Reflektív típus:* a tanulás alapja a megfigyelés és válaszadás, reflektálás
3. *Elméleti típus:* a tanulás az ok-okozati kapcsolatok feltárásán alapul, a bemutatott jelenség háttérében álló okokat, viszonyrendszereket és elméleteket kívánják megérteni
4. *Pragmatikus típus:* a tanulás alapja a kísérletezés, a kipróbálás, az elméletek gyakorlatban való működésének vizsgálata

2. A KépAlkotó Művészeti Szakkör

A felnőtt, nyugdíjaskorú látogatók rendezvényi foglalkoztatása – különös tekintettel a művészeti alkotótevékenységre – nagy múlttal rendelkezik a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeumban. A KépAlkotó Művészeti Szakkör előzményeként tekinthetünk az intézményben a 2010-es évek elejétől működő *Radnai Rajzsakkörre*, amely a városban működő Egyesített Egészségügyi Szociális Intézmény nyugdíjas klubjaival együttműködés keretében valósult meg és

biztosított rendszeres programokat. E kezdeményezés keretében az idősek kiállításra épülő foglalkozásokon vehettek részt, amelyhez alkotótevékenység is kapcsolódott. Az elnevezés arra utal, hogy a szakkör tematikája eredendően az Esterházy-palotában kiállított állandó gyűjteményre, Radnai Béla műgyűjtő kollekcijára épült. Az alkotótevékenységek pedig az épületben akkoriban működött oktatóterekben zajlottak.

A szakkör új alapokra helyezése és valódi művészeti szakkörre formálódása a 2014 és 2019/20 közötti időszakban zajlott, amely periódusban a korábbi múzeumpedagógusok általi vezetést Szabadvári-Farkas Zsuzsanna képzőművész vette át. Ennek révén a fókuszba a rajz- és festészet oktatás (képzéssel) került, majd műhelytevékenység és a kreatív tárgyalgatás. A változást a szakkör elnevezése is mutatja: eleinte *Művészeti Rajzkör*, majd *Művészeti Szakkör*. A rendszeres kiállításlátogatás kikerült a tematikából, így megnyílt a művészettörténet teljes tárháza a választható témák tekintetében. Fontos megjegyezni, hogy ettől az időszaktól kezdődően a közösségépítés is nagyobb hangsúlyt kapott, kialakult egy törzsgárda, akik rendszeres résztvevőivé váltak a programnak.

A 2019/20-as időszakban újabb változás következett be, amikor is a szakkör vezetése Turzai Erika Anna múzeumpedagógushoz került, aki jelenleg is vezetője és egyben jelen írás egyik szerzője. A munkát, a közösség megtartását nehezítette a pandémia és az időszakos múzeumbezárások, amelyek a győri múzeumot sem kímélték, így a kapcsolattartás és a programalkalmak, tematikák is átalakultak egy időre. Majd pedig a korábbi rutin (rendszeresség, időtartam, tagok elmaradása, stb.) visszaállítása is lassan, nehézkesen haladt – ám végül részben sikeresen zárult. Az új vezetés (rajz- és vizuális kultúra tanári háttere révén is) az előző időszakhoz hasonlóan, és részben megújítva kívánta folytatni a szakkört. Így a művészettörténeti és művészetpedagógiai előadásokat követően (vagy mellett) gyakorlati bevezető és bemutató, majd műhelytevékenység alkotta az alkalmakat. A szakkör új elnevezése pedig *KépAlkotó Művészeti Szakkör* lett, utalva az elméleti és gyakorlati ismeretek integrálására (lásd a következő fejezetben idézett programajánló szövegét).

2.1. A szakkör koncepciója és felépítése

A szakkör megváltozott helyszínen, a Rómer Flóris Múzeum Borsos Miklós Állandó Kiállításának épületében, annak múzeumpedagógiai oktatóterében és az udvari foglalkoztatóban folytatódott. A megvalósításhoz éves terv készült, amely három részre szakaszolja a közösség munkáját: (1) szakköralkalmak a tavaszi félévben januártól júniusig, (2) nyári időszakban egyhetes vagy kéthetes alkotótábor(ok) és (3) az őszi félév szakköralkalmai szeptembertől decemberig. Emellett alkalmanként tárlatvezetés külön időpontokban meghirdetve, illetve az éves munka zárása a karácsonyi műhelyalkalommal. A szakköralkalmak az év során folyamatosan, kétheti rendszerességgel, csütörtökönként 13-16 óra között kerülnek megtartásra, azaz egy alkalom 3 óra időtartamú.

A szakkör lényegét a résztvevőknek szóló (belső, nem nyilvános) hirdetés körvonalazza a legpontosabban. Így szól: „Az alkotóműhely foglalkozásainak vezetőjeként művészettörténeti, művészetpedagógiai előadások keretében ismerhetik meg a résztvevők az adott téma jelentőségét, a képépítés módjait, a mondanivaló művészi kifejezésének alternatíváit. Elsajátíthatják a különböző képző- és iparművészeti technikákat, ismereteket szerezhetnek az alapanyagokról, eszközökről, a vázlat-, és rajzkészítés különféle lehetőségeiről. Egyéni és csoportos technikai bemutatók segítik a téma szerinti és az érdeklődés alapján megalkotni kívánt mű megszületését. Alkossunk közösen képet a művészetről! – Elméletben és gyakorlatban.”

A tagok jelenlegi száma 24 fő, akikből a szakkörre alkalmanként 10-12 fő érkezik, a nyári alkotótáborok résztvevői száma átlagosan 15 fő körül mozog. A tagbővítés nem tervezett, azaz a program nincs hirdetve, az újabb tagok ismerősi, baráti kapcsolatok révén kerülnek a szakkörbe. Az információ, a kapcsolattartás több felületen zajlik: zárt facebook csoportban és e-mailben. Ez előbbi nem pusztán csak a tájékoztatást célozza, hanem egyfajta dokumentálást, archiválást is lehetővé tesz azáltal, hogy az alkalmakon készült fotók dátum-, és témamegjelöléssel ide kerülnek feltöltésre. Mondhatni ez a csoport emlékezete, a közösen eltöltött pillanatok őrzője. A vezető által elhangzott előadások képanyaga és minden más segédlet (például referenciaképek művészeti anatómiához) korlátozott – csak a tagok számára hozzáférhető módon – érhető el a szakkör számára létrehozott Google Drive felületen, tárhelyen.

A jelenlegi tagok zöme a 60+ korosztályhoz tartozik (a legidősebb nyugdíjas 82 éves), egy-egy fő a 40+ és 50+ generációhoz tartozik, és a csoport 100%-a nő. Itt meg kell említenünk, hogy korábban 2 férfi tag is volt, akik azonban koruk (egyikőjük 90+), betegségeik és elhalálzásuk okán már nem tudnak részt venni a programban. Ez természetesen a hölgyek esetén is elmondható, sajnos több tagot is elvesztettünk idén és az elmúlt években, illetve vannak, akik különféle műtétek és egyéb (főként mozgásszervi) egészségügyi okok miatt nem tudnak rendszeresen ellátogatni az alkalmakra.

A tagok összetétele előélet szerint vegyes: van köztük nyugdíjas pedagógus, nyugdíjas táncművész, volt textilipari tervező, boltvezető, műszaki rajzoló, stb. De elmondható, hogy az alkotás, a művészet iránt elkötelezettek. Többen más, a városunkban működő kör tagjai (például Paál László Kör) és művelődési házak, éttermek, illetve a Győr-Moson-Sopron Vármegye Kereskedelmi és Iparkamara kiállításain mutatják be munkáikat. Emellett néhányan szakkörvezetői végzettséget szereztek, vagy szakkört vezetnek, egy fő pedig hosszabb fotós tanfolyamot végezve fotózással foglalkozik. Összességében tekintve megállapítható, hogy igyekeznek új dolgokat tanulni, fejleszteni önmagukat és valóban belső igényük, szükségletük a művelődés (Kocsis, 2006).

Mindezen okoknál fogva megfigyelhető, hogy a taglétszámban lassú csökkenés indult meg, amelyet a program újításával és nyilvánossá tételével valószínűsíthetően a jövő évtől megállíthatunk.

2.2. *Tematika, tartalom, módszer*

A szakköralkalmak kettős szerkesztettségűek, azaz az elméleti részt a gyakorlati rész követi. Az elméleti részben vetítettképes előadás (művészettörténeti vagy művészetpedagógiai) zajlik 30-40 percben, majd a műhelymunka következik kb. 2,5 órában. Vagy, amennyiben a téma, a technika, technológia igényli, az alkalom hosszabb gyakorlati bevezetővel és bemutatóval indul és ezt követően indul a tevékenység, az alkotási folyamat. Például ha élő tanulmány készítése esetén az emberi test arányainak megragadásával foglalkozunk, a mérés módját sajátítjuk el először, ezt követi csak az alkotás. De jó példa erre a nemezelés is, ahol az anyagismeret, a technikai fogások elsajátításával kezdünk és ezután következik az önálló alkotás.

A tematikát a szakkörvezető alakítja a szakkör célja, saját érdeklődése és a tagok kérése alapján. A művészettörténeti előadás egy irányzat, egy művészcsoporthoz vagy akár egy adott művész munkásságára épül, és a repertoárban ugyanúgy szerepel a klasszikus, az akadémista és a modern, illetve a kortárs művészet, ám nem időbeli sorrendben. Emellett az éves tematika épült már nőművészetre, művészeti érdekességekre és jeles napokra, időszakokra alapozva is. Cél, hogy minden évben megújuljon, és izgalmas, még nem ismert témákat hozzunk be. A művészetpedagógiai előadások lehetővé teszik, hogy a képépítés, a formaalakítás ismereteit is tárgyaljuk, így pl. a képi elemeket és szerepüket, a kompozícióelméleteket, a színtant, az árnyékolástechnikát, ábrázolási rendszereket. Ezek megalapozzák és nagyban elősegítik a tudatos alkotást.

A szakköralkalmakon a témához illeszkedve a bevezető részben kreatív vizuális játékok is megjelennek, például improvizatív páros alkotás a gesztusfestészet témája kapcsán, vagy zenére festés a érzelmek kifejezése esetén (expresszionista művek tárgyalásakor). E játékok célja az érdeklődés felkeltésén túl a rossz beidegződések, az alkotás görcösségének feloldása és a nyitottá tétel. Általában véve elmondható, hogy a kortárs és az avantgarde, a modern művészetet kevésbé kedvelik, a geometrikus művészet iránt mégis érezhető a nyitottságuk. (Köszönhetően talán annak, hogy könnyebbnek érzik az ilyen stílusú művek megfestését.)

A műhelytevékenység lehet önkifejezés, alkotás; tanulmány beállítás után vagy élő tanulmány és kreatív alkotás vagy tárgykészítés. A festészeti, grafikai és szobrászati technikák mellett iparművészeti tevékenységet is oktattunk, illetve egy-egy alkalommal a fotózás (például fotótranszfer, cianotípiá) vagy egyéb speciális technológiát is bevonunk (például pirográfia).

A munka során jellemző az elmélyült alkotás, de a kötetlen beszélgetés is, amelynek során a résztvevők megosztják egymással, hogy min dolgoznak éppen otthon, milyen terveik vannak, milyen kiállítási sikereket értek el. E beszélgetések révén sok információt szerez a szakkörvezető az egyes tagok érdeklődéséről, haladásáról és elképzeléseiről, amely információk nagyon hasznosak a további tervezésben.

A tematikába a digitális tananyag is bekerült. A pandémia alatt a múzeum szerette volna fenntartani az élő kapcsolatot a szakkörtagok között, éreztetni, hogy az elszigetelődés ellenére a közösség megmarad. Így az otthoni alkotás elősegítésére olyan videóanyagokat (művészetelméletet, műtárgyelemzést és technikákat bemutató videókat) készítettünk, amelyeket a résztvevők e-mailben megkaphattak és az otthon elkészített alkotásokat visszaküldhették a szakkörvezetőnek, vagy megoszthatták a közös felületekeinken. Az ismeretközvetítő videók témái Borsos Miklós (1906-1990) szobrászművész életmű tárlatára épültek, melynek befogadó épületében a szakkör is működik.

3. A kutatási design

3.1. A kutatás forrásai, módszerei

A tanulmány kvalitatív szemléletű, esettanulmány jellegű vizsgálat, amely nem empirikus adatgyűjtésre (pl. kérdőíves vagy interjú kutatásra), hanem dokumentumelemzésre és tapasztalati alapú értelmezésre épül. A kutatás célja nem statisztikai általánosítás, hanem egy hosszabb időtávon működő múzeumi művészeti szakkör működésének, pedagógiai gyakorlatának és az időskorú résztvevők tanulási sajátosságainak feltárása.

Az elemzés forrásait több dokumentumtípus alkotja: a szakkör programtervei, a foglalkozásokról készült fotódokumentáció, a digitális tananyagok, a résztvevők alkotásai, valamint a szakkörvezető által készített jegyzetek és reflexiók. Ezeket egészíti ki a releváns szakirodalom feldolgozása. A forrásfeldolgozás módszere kvalitatív dokumentumelemzés és tartalomelemzés volt. Az elemzés során egy előzetesen kialakított szempontrendszer mentén vizsgáltuk az elsődleges forrásokat, különös tekintettel a résztvevők motivációjára, tanulási preferenciáira, a módszertani elemek befogadására, valamint az alkotási folyamat során megjelenő kihívásokra és fejlődési lehetőségekre. A nagy mennyiségű dokumentáció miatt válogatásra volt szükség; a tanulmányban bemutatott példák nem a teljes anyagot reprezentálják, hanem tipikus és jól értelmezhető eseteket.

3.2. Reflexivitás és kutatói pozíció

A kutatás belső nézőpontból vizsgálja a bemutatott múzeumi szakkört, mivel a szakkör vezetője egyben a tanulmány egyik szerzője is. Ez a pozíció lehetővé teszi a folyamatok mélyebb megértését, a hosszabb időtávon megfigyelhető változások és finomabb pedagógiai jelenségek azonosítását. Ugyanakkor ez a közelség magában hordozza a szubjektív értelmezés lehetőségét is. A tanulmány ezért nem objektív mérési eredményeket, hanem reflektált tapasztalatokat és strukturált megfigyeléseket közöl, tudatosítva a kutatói szerepből fakadó előnyöket és korlátokat.

3.3. A kutatás korlátai

A tanulmány egyik korlátja, hogy nem tartalmaz empirikus adatgyűjtést a résztvevők bevonásával, például kérdőíves vagy interjú vizsgálatot, amely lehetőséget adott volna a résztvevői percepciók összehasonlító elemzésére. A bemutatott megállapítások elsősorban dokumentumelemzésen és a szakkörvezető tapasztalatain alapulnak.

További korlátot jelent, hogy a tanulmány nem tér ki azokra a résztvevőkre, akik több, eltérő időszakban is aktívan jelen voltak a szakkör életében, valamint nem végez összehasonlító elemzést más hazai vagy nemzetközi, hasonló kezdeményezésekkel. Ezek a szempontok a téma további empirikus és komparatív kutatásának irányait jelölik ki.

4. Tapasztalatok, eredmények

Az alábbiakban bemutatott tapasztalatok és megállapítások nem kvantitatív mutatókra épülnek, hanem a dokumentumelemzés során kialakított szempontrendszer mentén strukturált kvalitatív értelmezések. Az eredmények a vizsgált forrásokból levont, visszatérő mintázatokat és jellemző jelenségeket foglalják össze, amelyek az időskorú résztvevők tanulási sajátosságaira és a szakkör pedagógiai működésére világítanak rá.

Az időskorúak tanulásával kapcsolatos vizsgálat alapjául elsősorban a szakkörvezető jegyzeteit (beleértve a résztvevők visszajelzéseit magába foglaló jegyzeteket) és személyes tapasztalatait, az általa összeállított programterveket, a foglalkozásokról és a résztvevők alkotásairól készült fotóanyagokat használtuk. Az elemzéshez egy szempontrendszert állítottunk össze, amelyek mentén vizsgáltuk az elsődleges forrásokat és fogalmaztuk meg tapasztalatainkat. A szempontok vizsgálata és a tapasztalatok:

□ **Motiváció / Milyen céllal érkeztek a szakkörbe?** Az informális beszélgetések vagy tervezett beszélgetőkör alkalmával kerül feltárára a motiváció. Visszajelzések: *“sok a teendő, csak itt jut időm alkotni”*; *“a többiek miatt jövök”*; *“itt mindig olyan jó, nyugtató, egy kicsit lelassul minden”*; *“szeretek új dolgokat tanulni”*; *“küzdök a rajzzal, kell az útmutatás”*. A visszajelzések alapján elmondható, hogy a szakkörbe az alkotótevékenység során való elmélyedés, az elméleti-gyakorlati tudás megszerzése, és főként a közösségélmény és a hangulat miatt érkeznek.

□ **Elmélet / A művészet mely témái iránt érdeklődnek?** Könnyed, érdekes témák preferálása, például művészeti “kódfejtés”, szimbólumértelmezés, egy-egy téma különféle megjelenési módjai (például csipke a művészetben). A túlzottan tudományos nyelvezet kevésbé vonzó számukra. A művészetből elsősorban a figuratív és narratív művészet a legkedveltebb a körükben, amely leíró jellegű és esztétikát hordoz. A 20-21. századi művészet nehezebb befogadása jellemző.

□

□ **Előadás / Mennyire kedveli az ismeretátadás e formáját?** Visszajelzések: „*az előadás pibentet*”, „*badd szóljak hozzá*”, „*szeretem az előadásaidat, akkor is jövök meghallgatni, ha nem tudok maradni alkotni*”, stb. A tapasztalat és a visszajelzések azt mutatják, hogy nagyon kedvelik az előadásokat, legyen az művészettörténeti vagy művészetpedagógiai egyaránt, szeretnének új ismereteket hallani, befogadni. Rendkívül érdeklődtek a nőművészeti előadások iránt, amelyről keveset hallottak. Érdekes volt számukra ennek a történeti-társadalmi vonatkozása is, illetve hogy hogyan alakult a nőművészek képzése történeti szempontból.

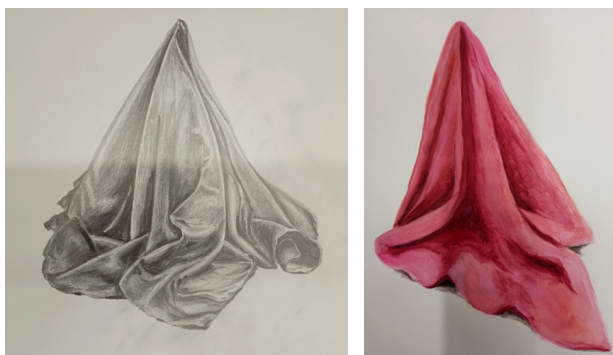
□ **Technika / Milyen technikák iránt érdeklődnek és van-e nehézség az elsajátításban?** Megfigyelhető, hogy a festéssel könnyebben megbírkóznak, a rajz, a grafikai technikák nehezebbek számukra. Bizonyos grafikai eljárások, például linómetszet, elsajátítása fizikai nehézségekbe is ütközik: gyakran kézfájdalom és erőtlenység jellemző a linóleum metszése során. De a fizikai tényező más tevékenységek során is kritikus tényező lehet. Fontos a kényelem, a jó rálátás, a megfelelő fényviszonyok biztosítása és a jól hallható hangerő az előadás során. Szeretnek új dolgokat kipróbálni a szobrászat, a kerámia, vagy textilművesség területéről is.

□ **Önkifejezés és referencia / Mennyire képesek saját elképzelés alapján alkotni?** Ezen a területen kell a leginkább fejleszteni, mert talán ez a legnehezebb feladat számukra: a saját elképzelések megtervezése, megfestése. Rendkívül nehezen szakadnak el a referenciaképek használatától. Jellemző a hajlam a másolásra, kész művek reprodukálására.¹ Ennek a görcsösségnek a feloldására szolgálnak a kreatív vizuális gyakorlatok, illetve a beállítások, a látvány után készített tanulmányok (lásd 1-2. számú kép).

□ **Tudatos alkotás / Mennyire alkalmazzák a korábban elsajátított ismereteket?** Megfigyelhető, hogy az elhangzott ismeretek alkalmazása nehézkes. Problémát okoz a felidézésük, vagy az emlékezés részlegessége, az ismeretek hibás alkalmazása vagy azok átgondolásának hiánya. A tudatos alkotás elősegítése folyamatos ismétléssel, a gyakorlathoz való kapcsolással és az egyéni korrekcióval, szakörvezetői visszajelzéssel zajlik.

□ **“Látás”/ Mennyire képes értelmezni a látványt?** A tapasztalat azt mutatja, hogy a vizuális probléma megragadása nehézkes. A tanulmányok készítésekor (lásd a 3.számú képen), a beállításoknál alaposan elemezzük közösen a látványt, annak felépítését, arányait, jellemzőit, csak ezt követi a mérés és alkotás. A “látás” gyakorlásához, elsajátításához hatékonyan alkalmaztuk már a fotózást is. Fotóséta keretében vizuális fogalmakat kaptak (például egy iránypontos perspektíva, békaperspektíva, hengeresség, testesség, stb.) és ehhez kellett olyan városrészleteket, tárgyrészleteket vagy akár természeti elemeket fotózni, ahol a fogalom jól megmutatkozott.

¹ Bár ennek van létjogosultsága a művészetben, hiszen másolás révén sajátították el a technikákat a nagy mesterek is még festőinasként vagy tanítványként.

1-2. számú kép. *Drapéria-tanulmány beállításról, akvarell és grafit*

□ **Időgazdálkodás / Mennyi időt szánnak a mű elkészítésére?** Ilyen szempontból heterogén a csoport. Vannak, akik szeretnek hosszan, alaposan kidolgozni egy alkotást (lásd a 4-5. számú képeket), míg mások gyorsan a végére érnek, számukra az jelenti a sikerélményt. De ezt nagyban befolyásolja az is, hogy az adott napon, az adott foglalkozásra milyen hangulatban, mennyire fáradtan érkeznek és mihez éreznek kedvet. Jellemző, hogy kedvelik a gyors, azonnali eredményeket adó, látványos technikákat.

3. számú kép. *Tanulmánykészítés közben*

□ **Az alkotás ideje** Az időtényező kapcsán érdemes beszélni az alkotásra biztosított időről, amely gyakran a technikából adódik (például egy tusrajz percek

alatt készül, míg egy akrilfestménynek órák kellenek. A technika nem megfelelő alkalmazása meghosszabbíthatja vagy lerövidítheti az alkotás idejét, amelyet fontos tudatosítani. Egy gyakran alkalmazott gyors technika a *krokik* rajzolása élő modelltől, amely mindig kihívást jelent a csoport tagjai számára. Az 5-10 perces, gyors rajzok készítése rendkívül hatékony a gátlások feloldásában, a lényeglátás fejlesztésében, a koncentrált figyelem elérésében, ámde egyszerre rendkívül frusztráló is az alkotó számára az öt szorongató idő miatt. Ennek ellenére fokozatos használata (először hosszabb idő, majd egyre kevesebb) rendkívül hatékony a kézügyesség fejlesztésében.

4-5. számú kép. Virágtanulmányok beállításról, grafit

□ **Megküzdés / Mennyire kitartóak az egyes technikák elsajátításában?**

Gyakran megfigyelhető a korosztálynál a türelem hiánya, és ezáltal a felületesség, az elnagyolt alkotások készítése. Nehézséget okoz például a színkeverés, a megfelelő ecsetkezelés elsajátítása, ezáltal festés esetén a finom színátmenetek létrehozása nehéz a számukra. Többször tapasztaltuk, hogy inkább új műbe kezdett valaki, mintsem újra megpróbálta volna megfesteni az adott részletet. Mindazonáltal ez nem a teljes csoportra vonatkoztatható. A 6. és 7. számú képen példát láthatunk az alapos és a gyors munkára.

6-7. számú kép. Akriltanulmány, monotípiá

□ **Visszajelzés / Mennyire igényli az egyéni korrekciót?** Minden tagról elmondható, hogy nemcsak az alkotás öröméért vesz részt a szakkörön, hanem fejlődni is szeretne. Ehhez folyamatosan igénylik a csoporttagok és a szakkörvezető visszajelzéseit, aki egyénileg korigálja a munka menetét. A szabad alkotás, az elmélyült munka és a beszélgetés, mintaadás általi korrekció váltakozva jellemzik a szakköralkalmat. Azaz amikor csend ül a teremre és mindenki elmélyed a munkában, akkor ezt a szakkörvezető sem zavarja meg. Ahogy újra beszélgetésbe elegyednek a tagok, a szakkörvezető körbejárva a terembe egyéni segítséget nyújt mindenki számára. Az elismerés, a sikerélmény nem marad a szakkör végére, hiszen közben a tagok szabadon mozoghatnak és ők is hozzászólhatnak egymás alkotásaihoz.

Mindezek a tapasztalatok alapján megfogalmazható, hogy az időskorúak szakörváltását a tartalom túl nagyban befolyásolja a kényelmes környezet, a programon résztvevők személye, a szakkör hangulata és a befogadó, elismerő közeg (Sinkó, 2016). Az időskorúakra jellemző fizikai sajátosságok és igények figyelembevétele kritikus tényező (Kálmán, 2008).

Fontos számukra az is, hogy érdekes, könnyed témákkal találkozzanak, amely felkelti az érdeklődésüket, és izgalmat, újdonságot jelentő technikákkal is megismerkedjenek. Szeretnék megosztani saját tapasztalataikat, amelyek átadásához időt kell biztosítani. Fontos, hogy közösségként működhessenek és megoszthassák személyes sikereiket is (például a közös online csoportban folyamatosan posztolnak, meghívják a tagokat saját kiállításaikra, vagy szóróanyagot hoznak). Igénylik a visszajelzéseket és az elismerést. Az eddigi évek tapasztalatait összegezve a jövő évtől nagy valószínűséggel megújult formában folytatódik a szakkör. Hogy ennek kereteit, tartalmát tervezni tudjuk, az előttünk álló őszi félév tapasztalatait is megvizsgáljuk, továbbá a résztvevők megkérdezését is tervezzük – akár kérdőívek formájában.

5. Összegzés

A múzeumi művészeti szakkör szerepe az időskori tanulásban több szempontból is jelentős. A közösségbe szerveződés és közösségekben való részvétel kiemelten fontos az időskori aktivitás megőrzésében. A hasonló generációs, szociális háttér, az együtt töltött közös idő, a közös alkotás élménye mind elősegíti az új kapcsolati háló kialakítását, amely megtartó erő lehet az idősek számára. A szakkör és a szakkörvezető (közösségépítő szerepe) révén a múzeum, a múzeumi közeg teljes rendezvényrepertoárja elérhetővé válik a résztvevők számára. Jó példa erre a múzeum kiállításaiiban a szakkörvezető által tartott tárlatvezetések és szabadidős rendezvények, melyekre a tagok gyakran ellátogatnak. A szakkör tematikája, a műhelymunka a képző- és iparművészeti ismeretek és technológiák közvetítésén túl interdiszciplináris lehetőségeket kínál és nagy szerepet játszik a vizuális képességek és kompetenciák fejlesztésében, a gondolkodás frissességének megőrzésében.

Mіндеzen előnyök mellett ki kell emelni az elmélyült alkotási folyamat terápiás jellegét is, amely a rekreáció lehetőségét nyújtja. A művészeti aktivitás jelentősen hozzájárul az idősek mentális jólétéhez, elégedettebbek az életviszonyaikkal, kevésbé magányosak (Pukánszky, Szabó & Lantos, 2021). Összességében tekintve elmondható, hogy az idősek számára tartott, a generáció jellemzőit és az egyéni igényeket figyelembe vevő művészeti szakkör sokoldalúan biztosítja az élethosszig tartó tanulás lehetőségét a múzeumi környezetben.

Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a bemutatott tapasztalatok nem tekinthetők általános érvényű modellnek. A szakkör működése számos egyedi tényezőtől függ, mint például a résztvevők összetétele, az intézményi háttér, valamint a szakkörvezető személye és pedagógiai attitűdje. A módszerek és tapasztalatok adaptálhatók, azonban más intézményi vagy közösségi kontextusban eltérő eredményekhez vezethetnek.

Felhasznált irodalom

- Arapovics M. (2009). A felnőttképzés módszerei. In Bereczky, I. és Sági, I. (szerk): *Pedagógusképzők képzése. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Múzeumiskola 3.*, pp. 82-93.
- Bajusz K. & Jászberényi J. (2013). Az időskori tanulásról. *Kultúra és Közösség 4(3)*.
- Csimáné Pozsegovics B. & Takács A. (2016). Idősek a múzeumban. *Tudásmenedzsment, 17(1)*, pp.151-158.
- Kálmán A. (2006). *Tanári szerepek – Tanulási stílusok. A felnőtttanulás folyamata.*
- Kálmán A. (2008). A felnőttkori tanulás sajátosságairól. In Benedek A. és Lada L. (szerk): *Tanulás életen át /TeT/ Magyarországon*, pp. 126–152.
- Kocsis M. (2006): A felnőttek tanulási motivációi. In Koltai Dénes – Lada László: *Az andragógia korszerű eszközeiről és módszereiről.* Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest. 113–140.
- Koltai Zs. (2011). *A múzeumi kultúrák közvetítés változó világa.* Veszprém: Iskolakultúra.
- Pukánszky J., Szabó C. & Lantos K. (2021). Időskorúak mentális egészségét befolyásoló tényezők. *Egészségfejlesztés, 62(2)*, 3–12. <https://doi.org/10.24365/ef.v62i2.5999> Letöltés dátuma: 2025. 08.09.
- Sinkó I. (2016). Kortalan kreativitás: időskorúak képzőművészeti alkotómunkája szakköri keretek közt. *Tudásmenedzsment, 17(1)*, pp. 169-172.
- Vásárhelyi T. (2009). Az egész életen át tartó tanulás, az iskola és a múzeumok. In Bereczky, I., Káldy, M., & Sági, I. (szerk.), *Múzeum és iskola 2009. Múzeumok a közoktatás szolgálatában. Kutatási jelentés*, pp. 146-162.

